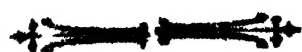
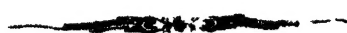

શ્રી આર્ય નૈતિક નાટક સમાજ

કોમીક-સીનો

છપાવ્યો શ્રી પ્રસિદ્ધ કરનાર

રાડ નકુભાઈ કાલુનિવાસી

માલેક, શ્રી આર્ય નૈતિક નાટક સમાજ

તારદેવ--ખાલીરાળા બાંન્ડ થીએટર--મુંબઈ.

સર્વ હક સ્વામીન રાખ્યા છે.

છાપ્યું તા. ૬--૮--૧૮, મુંબઈ.

વૈદ્ય બગવાનરાય ત્રીભુવને છાપ્યું.

દેકાણું:-સુમોહિની પ્રેસ, ૪૫ બજારગેટ કોટ મુંબઈ.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી સૈપીરાઈટ-સંગ્રહ
૭૫૮૩

અંક ૧ લો.

—:૦:—

પ્રવેશ ૨ જો.

સ્થળ—માંડણનું ઘર.

પાત્રો—માંધી. માંડણ અને પદ્માવળો.

માંધી—

ગાયન.

છંદગીમાં જીવાની છે સુખ દેનારી
જો સુખથી ના ભોગવો તો છંદગી ખારી
પુદ્ધિ મજે નહિ સ્વામીમાં એ જાતનાજ હજમ છે
સુખ ક્યાં જઈ શોધવું ધાસ્તી ભરેલું કામ છે.

ગમાણ ઘણીને પરણનારીની તે કંઈ છંદગી છે ? ન સંસારની
મજા આવે કે ન કરીને કામ ખેસવાની ઘડી આવે. આડે પહોર હૈયા
હોળીનીજ ધમાક. આજ કહેશે દરબારમાં છે કામ, તો કાલ કહેશે જવું
છે ગામ. પરમ દિવસ કહેશે સ્મશાનમાં જવાનું છે, તો પેલે દિવસ
કહેશે જનનમાં જવાનું છે. આ તે કાંઈ આરામ છે ?

માંડણ—(પ્રવેશી) ધાસ્તી ભરેલું કામ છે. ભાઈઓ ! હું તમને
એમ પુછું છું કે શું સંસાર આનું નામ છે ?

“ સંસારમાં કાચી ઘડી ના મજેલો આરામ છે

આ રાંડને સંભાળવી ધાસ્તી ભરેલું કામ છે. ”

માંધી—પુરૂષો સ્ત્રીઓનું કંઈ કેમ ન કરે ? કરવુંજ જોઈએ. મેં
એને વશ કરવાના ઘણા ઘણા ઉપાયો કર્યા પણ મારું હજી સુધી કાંઈ
ન વળ્યું. આજે છેલ્લો ઉપાય અજમાવું. એ કહે તેથી બધું કામ
આડું અવળું કરીને એને ત્રાસ આપીનેજ કેકાણે લાવું. પુરૂષો સ્ત્રીઓનું
કંઈ ન કરે તો જાણ ક્યાં ?

“ કિંમત પુરૂષની નાર પાસે માત્ર કુટી બદામ છે

નર નારી વશ જો ના રહે ધાસ્તી ભરેલું કામ છે

સુધરેલ સ્ત્રીઓ સમજતી કે પુરૂષ સર્વ ગુલામ છે
એ ભાવનાને વશ થએલું જગત આજ તમામ છે” •

માંડણુ—હ્યો સાંભળેલા ભાઈઓ ! જેમ સ્ત્રીઓની સરદારી-આકૃત.
આકૃતનીજ વારી સ્ત્રીઓ દેવ અને પુરૂષો પુનઃ મરદ એ સહુ માંકડાને
મહિલા બને મદારી.

‘જ્યાં જ્યાં જુઓ ત્યાં ત્યાં બધે આવુંજ બસ તોફાન છે,
સંસારમાં સ્ત્રીઓ તાણું ધાસ્તી ભરેલું કામ છે.
વેર આડે લાકડે આડે કરં એ ધ્યાન છે,
સીધી કરં જે વાત તો ધાસ્તી ભરેલું કામ છે.”

હીકજ થયું કે એના વિચાર આપણા સાંભળયામાં આવ્યા. મને વશ
કરવા એ હું કહીશ તેનાથી આડું કામ કરશે. ત્યારે આપણે ? બીજું
શું ? આપણે જે કામ કરવું હોય તેનાથી બંધી ઉઘડી વાત કરવી કે
ધારેલું કામ તૈયાર.

માંધી—એ દિવસનો વાયદો આપીને ગયા છે ને આજ ચાર દિવસ
થઈ ગયા છતાં પત્તોજ નહિં. એના મનમાં તો મારી કંઈજ કિંમત નથી.
પણ એ નથી જાણતા કે હવે હું પહેલાના જેવી મુરખ નથી. એ મારી
દરકાર નહિં કરે તો પછી હું પણ ક્યાં એની શરમ રાખું એવી છું ?

માંડણુ—હ્યો છે ને ખાનદાનીનો નમુનો.

“બહાણ ચકડોળે ચડયું ને પવનનું તોફાન છે
એનયાળા કહે છે ધાસ્તી ભરેલું કામ છે.”

માંધી—બસ જે આજે ન આવે તો પછી ઘરને તાણું મારીને
પીઅર ચાલ્યા જવું. ત્યાં ગયા પછી છૂટા છેડાનો એક કાગળ લખી
નાંખ્યો કે માધવીઓ મુઓ ને ગોડડી પરવારી.

માંડણુ—હેં ? ગજબ આગળ વધી.

“એ જાય તો ઘર આપણું બસ સફાચટ મેદાન છે
જે કરે છેડા છૂટા તો ધાસ્તી ભરેલું કામ છે.”

કાં મોંધી ? સોંધાં છોકે મોંધાં ?

માંધી—તમે તમારી વાત જણ્યા જે મને બોલાવી તો. આવ્યા
ત્યાંથી દેખાણા.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાયિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૭૫૮૩

લઘીક

પુસ્તકનું નામ ડો. મ. રા. ગો.

વિષય ૬-૨૨૧

માંડણુ—પણ છે કેમ ?

માંધી—તો શું ! એ દિવસનો વાયદો ને ચાર દિવસ રોકાવું એ ક્યાંનો કાયદો, ૫૬ રાખોં કે તમારી આ ટેવથી તમને થશે બહુજ ગેર-ફાયદો આઝાં ચાલશે તો પછી આપણો ને તમારો માર્ગ થશે ઇલાહીદો.

માંડણુ—પણ તને ખબર તો છે કે ગામ ગયું સુતું જાગે. ચાર દિવસ મોડું પણ થઈ જાય. કામ થઈ રહે ત્યારે અવાય ના ? મુસાફરી કરવી એમાં કાંઈ આપણું માર્યું રહે છે ?

“ નથી ઘર માંથી અગર મામાતાણું, પરગામ છે
મુસાફરી કરવી બહુ ધાસ્તી ભરેલું કામ છે. ”

માંધી—તે મુસાફરીમાં તમે શું વાધ મારવા રોકાયા હતા ?

માંડણુ—(સ્વ.) વાધે નથી માર્યો ને કુતરેએ નથી માર્યું પણ એક વધામણીની વાત છે.

માંધી—વળી શી મ્હેંકાણુ માંડી આવ્યા છો ?

માંડણુ—મારી ખુશામતથી રાજ રંગમાં આવી ગયા ને મને તો ખાસ કારભારી બનાવ્યો કારભારી.

“ આજથી જુદાજ રંગે આપણો દમામ છે,
શત્રુઓ કહશે બધા ધાસ્તી ભરેલું કામ છે. ”

માંધી—શું તમે કારભારી થઈ આવ્યા ? હાય હાય હાય આ બળ-તરા કેને કહું. વશ કરવા જતાં મારે વશ થવું પડશે. આજથી વધાઈ દેવા રોજ ગાઝાં ભરીને મ્હેમાન ખડકાશે ને મારો તો રાંધી રાંધીનેય જીવ જાશે.

માંડણુ—કાં કારભારીનાં કારભારણુ હવે તો તમે ખમણાં મોંધાં થયાં.”

“ આ કહી બોલાવનાઈ હવે તમને ગામ છે. ”

માંધી— આ કારભારામાં બહુ ધાસ્તી ભરેલું કામ છે ”

રાજના કારભારીઓનાં તો કમોતે મોત થાય છે માટે અમારે એવું કારભાર નથી જોઈતું.

માંડણુ—(સ્વ.) ભુલ્યો, ભુલ્યો, વાત ફેરવવા દે, નહિંતર બાજી અગડી સમજવી.

“સળગશે ઝંઘડો અને બળનાર સૌ આરામ છે,
છેડવી આ જોગણી ધાસ્તી ભરેલું કામ છે. ”

હાં મેં પણ એમ ધારીનેજ ના પાડી વળી આપણે હનમને તે કારભાર શોભે ?

“કારભારી થવામાં શું સદા પારણામ છે,
સંભાળવી રૈયત બધી ધાસ્તી ભરેલું કામ છે.”

મોંઘી—શું તમે ના પણ પાડી કે ? અરે રામ ! આનામાં બુદ્ધિ તે ક્યારે આવશે ? રામને કારભારી પદ આપ્યું ને તમે ના પાડી ? સુખ ચાલી ચલાવીને આંગણે આવ્યું ને તમે તેને ઠોકર મારી ? બક્ષી ચાંસો કરવા આવી ત્યારે તમે મોઢું ઘોવા ગયા ?

અરેરે આ ભાઇડામાં તે અકકલનો છાંટાય ક્યાં બળ્યો છે ? હે ભગવાન ! આવો ધણી તે મારે પાને ક્યાંથી પડ્યો ?

માંડણુ—હે ભગવાન ! હું પણ એજ કહું છું કે આ દુનિયાનાં સડા મારે નસીબે ક્યાંથી જડ્યો ?

મોંઘી—હે પ્રભુ ! મારો છૂટકો કર.

માંડણુ—હે હનમાન ! મારી અરજને કાને ધર ને આનામાં સદ્-બુદ્ધિ ભર. શું મારું ધાર્યું કંઈજ ન થાય ?

મોંઘી—ના ના નહિં. એક વખત નહિં ને સાડીસત્તર વખત નહિં, તમારા વખત ગયા હવે અમારી વારી છે.

માંડણુ—શું કહો છો ? અરે કોઈ મને ખાલી કુવો દેખાડો કે હું ડુબી મરું. માટે અરે કોઈ મખમલનું નરમ ગાદલું તો આપો કે હું માથાં પટકીને જીવ આપું કોઈ સાકરનો કટકો તો આપો કે કરડીને આપઘાત કરું.

“આ રાંડ તેમજ ઝૂંપડાને અંતનાજ સલામ છે
જીવવું આ જગતમાં ધાસ્તી ભરેલું કામ છે.”

મોંઘી—શું કહ્યું ? જગતથી કંટાળી ગયા છો ? આપઘાત કરવો છે ! મરવું છે ? રહેવા ઘો રહેવા, હું તમને અહિં સુધી ઓળખું છું હો. તમે કાંઈ મરી જાઓ એવા ભોળા નથી હો કે. અને કદાચ મરો તો ચીંતા શી છે ? નાતરી આ નાતમાં તો એક ધર ભાંગ્યું કે બીજું તૈયાર.

માંડણુ—ભયંકર સંસાર-મોંઘાણના સમાચાર.

“ અવળચાંડી બાઈડી તે જોઈ લ્યો આ નારં છે ”

“ હું કહું વડ એ કહે થડ ભયંકર જહેવાર છે. ”

માંધી—ભયંકર જહેવાર હો કે સડેલો સંસાર હો પણ તમારે મારું કહું કરવુંજ પડશે અને પહેલા હુકમમાં તમારે કારભારી બનવુંજ પડશે.

માંડણુ—મારે નથી બનવું.

માંધી—મારે બનાવવા છે. ને જો નહિં બને તો હું ચાલી જઈશ.

માંડણુ—વાડ કમુલ છે. (સ્વ.) કહેવત છે કે પુત્રનાં લક્ષણ તો પારણામાંથીજ જણાય. આ કોષક વખત ચાલી પણ જાય પણ જો ઘરમાં હાથ મારીને વટાણા માપી જાય તો ચાર આપણા તો ચાર વાગી જાય. માટે દરદાગીના હાથ કરવા દે. હા પણ સીધી રીતે કુંચી મારીશ તો નહિં આપે.

“ પટારામાં માલ મીલકત ભરેલી તમામ છે

રાખવી એની કને ધાસ્તી ભરેલું કામ છે. ”

માંધી—કાં મનમાં પરણીને મનમાં શું રાંડો છો ? કહો વિચારનો મોરચો ક્યાં માંડો છે ?

માંડણુ—વિચારતો એ કે વખત બારીક છે માટે તારે પટારાની ચાવી ધડીએ રેઠી ન રાખવી. હમેશાં પાસેજ રાખવી

માંધી—મારી રાખે છે બલા. હું જોખમ શું કામ રાખ ? ગરજ હોય તો રાખજો કુંચી ને સાંભળજો.

માંડણુ—ઉહુંહુંહું તું તો ભારે આડી. પાછી જોજો અત્યારેજ આપી દેતી નહિ.

માંધી—અરે અખાત્રીજનો તે ઉધારો હોય ? અત્યારેજ લઈ લ્યો. આ લાવી. (લેવા જાય)

માંડણુ—જોયું આમ સંસાર ચલાવાય.

“ હોય જંગલ તો કહેવું શું રૂપાળું ગામ છે
સીધી કરી જો વાત તો ધાસ્તી ભરેલું કામ છે. ”

હવે દાગીના કઢાવવાની કળા અજમાવીએ.

હુનિયાં કહે છે મુખ જાતી સદાની હજમ છે
પણ જોઈ લ્યો કે અમારું ધાસ્તી ભરેલું કામ છે. ’

માંધી—(આવીને) લ્યો તમારી કુંચી.

માંડણ—(સ્વ) એક બાજુ તો બરાબર ઉતરી. (પ્ર.) એતો ફીક પણ મોંઘી હવે તું કારભારીની બાયડી થઇ માટે દાગીના ખુબ પહેરજે.

મોંઘી—મને તમારા દાગીનાતો બીલકુલ પસંદ નથી તે હું નહિં પહેરું.

માંડણ—પણ હવે કાચની અંગડીઓ ન પહેરાય !

મોંઘી—ના તે જોખમવાળી કાષ્ટપણ ચીજ મ્હારે ન જોઇએ. શું અંગડી પહેરવાથી નાના બાપનાં થઈ જઈએ ! મારે તમારાં ઘરેણાંમાં શું ફજો મુકવો છે ? હ્યો. (ઉતારી આપે)

માંડણ—(સ્વ) કેમ પરણેલા જીવાનો સંસાર ચલાવવાની રીત સમજ્યા કે ?

‘ નમુનો અકકલ તણો આનુંજ નામ છે
આડાં થતાં ઉભું થતું ધાસ્તી ભરેલું કામ છે. ’

આજ તો તેં ભારે કરી. માથેથી જોખમ તમામ કાઢી નાખ્યું (જાય)

મોંઘી—કેવા નરમ ઘેંશ જેવા થઈ ગયા છે. હજી પણ આથી વધારે દમ બતાવીશ એટલે પાછળથી મ્હારી હા એ હાજ કરાવીશ. (ખુબ મારીને) એ-ત્યાં શું કરો છો, આમ આવો આમ.

માંડણ—કેમ શું કામ છે ?

મોંઘી—ત્યાં શું માખીઓ મારો છો? અહિં મારી પાસે ખેસો. કંઈ વાતચીત કરો. સ્ત્રી પુરૂષનો વહેવાર સમજો છો કે નહિં ? ખેસો.

માંડણ—નહિં. મુસાફરીમાં ગાડીમાં ખેસી ખેસીને બહુ થાકી ગયો છું એટલે હવે ઘડીક ફરવાની ઇચ્છા થાય છે.

મોંઘી—તમારે ખેસવુંજ પડશે.

માંડણ—નહિં બની શકે.

મોંઘી—અરે કહું છું કે ખેસી જાઓ. (ફરજીઆત ખેસારે છે. ને પોતે પણ ખેસી જાય છે) કાં ? કેવું મારું કહ્યું કરવું પડે છે.

માંડણ—તારું કહ્યું તો કરવુંજ પડેના ? તારું માન રાખવા ખેસી તો ગયો પણ જોજો હવે મહેરબાની કરી પગ ન દબાવીશ.

મોંઘી—સ્ત્રીઓએ સ્વામીની સેવા કરવીજ જોઇએ. હું તો જરૂર પગ દબાવીશ. (માંડણ ના ના કહેતો જાય છે, મોંઘી પગ દાખે છે.)

માંડણ—અસ ફક્ત જમણો એકજ દાખજે (ડાખો પગ ફાવાવે) ઘડીક ડાખે-જમણો ડાખો. જમણો. (બોલે તેથી વિરલ કામ કરે માંડણ મોંઘી ન જણે તેમ હસે છે.)

પટ્ટાવાળો—(નેપથ્યે) કારભારી સાહેબ ધરમા છે કે ?

મોંઘી—એ કોણ હશે એ.

માંડણ—સીપાઇ પોશાક લઇને આવ્યો હશે પણ આપણે એ પોશાક નથી જોઇતો. જા પરઆર્યો પાછો મોકલ.

મોંઘી—એમ તે થાય ? પોશાક ન લઇએ તો રાજાનું અપમાન કર્યું કહેવાય ? વળી આવનારને આંગણેથી પાછો વળાય કે ? હાં-અ-અ-કલજ નથી. (અંદર જાય છે).

માંડણ—ચાલો એ પણ ઠીક થયું. પહેલાં કહ્યું હોત કે એને અંદર બોલાવ તો જરૂર એ એને પાછો મોકલત. (મોંઘી તથા પટ્ટાવાળો આવે છે).

મોંઘી—આવો ભાઇ આવો.

માંડણ—મોંઘી એ પોશાક લેવાની મારી ખીલકુલ મરણ નથી.

મોંઘી—તમે શું સમજો એમાં ? રાજાની ભેટ તો માથે ચડાવવી જોઇએ. (ભેટ લઇ અંદર જાય)

પટ્ટાવાળો—કારભારી સાહેબ તમે પોશાકની ના કેમ પાડી ?

માંડણ—ભાઇ તું એમાં ન સમજ.

“ ઘાટ ધરતો રોજનો ચાલ્યો જતો સૌ આમ છે
વાત છે ગંભીર એ ધાસ્તી ભરેલું કામ છે. ”

પટ્ટાવાળો—એવું તે કેવું કામ છે ? જરા મને તો સમજાવો.

માંડણ—મોંઘી ! એ મોંઘી ! આ આપણો ધરનો માણસ છે. વળી પોશાક લાવ્યો છે માટે એને કાંઇ ઇનામ આપવું જોઇએ. આમ ખુલ્લી રીતે જાડુ ન મરાય.

મોંઘી—અરરર મોંઘી મોંઘી કહીને નામ દઇને બાલાવે છે ને મને હલકી પાડે છે આવાને તો જાડુ નહિં પણ સાંખેલાથી પીટાય. (જાય)

પટ્ટાવાળો—એ શું લેવા ગયાં ?

માંડણ—મુશળ લેવા ગયાં સમજો કે તમારાં વરસ હવે પુરાંજ થયાં “ સમજ આપી તને સાચી ”

પટ્ટાવાળો—માયુ રામ રામ છે.

માંડણ— રોકાઈશ ઝાઝું તો હવે ધાસ્તી ભરેલું કામ છે.

મોંઘી—(સાંખેલું લઈ આવી) આવા ને આવા. જ્યારે જુઓ ત્યારે લાગ્યા ને લાગ્યા—

પટ્ટાવાળો—ભાગ બાપ ભાગ નહિ તો સમજ હાડકા ભાંગ્યા !
(મોંઘી મારવા દોડે. પેલો નહાસી જાય. સાંખેલું મુકીને આ લે)

માંડણ—આ શું કયું તેં ? બસ હું તો હવે તદ્દન કંટાળી ગયો. તારા તોફાનથી હૃદયમાં આનંદને બદલે શોક પેદા થયો.

મોંઘી—શોક કરે મારા શત્રુઓ, આપણે તો આજ આનંદનો દિવસ કહેવાય.

માંડણ—બહુ હરખાઈશ નહિં.

મોંઘી—કેમ ન હરખાઈ ? (હસી પડે) ઘેર કારભારં આવ્યું ને કેમ રાજ ન થાઈ ? (ખભે હાથ મુકે)

માંડણ—છેટી રહે. હરખઘેલી થઈને ભેટી પડતી નહિં.

મોંઘી—(ભેટ છે)

માંડણ—જેજે ગીત ગાતી નહિં.

અંક બીજો.

—:૦:—

પ્રવેશ.

સ્થળ ધર્મશાળા.

પાત્રો.

ગાયન.

માંડણ—કારભાર ગયું વીશગામ ગાયે ચડ્યાં, અને ભોંયમાંથી
બાલાં નીકળી પડ્યાં.

પુંછું દાખી છુટયા નાશી, હવે આ વાટમાં,
આ કુતરો ઘોલીતણો ના વાટમાં કે ધાટમાં;
અજળ ખુટ્યું કીસ્મત રહ્યું ખુટી ગયેલી હામ છે,
અધવચ રહ્યા લટકી બહુ ધાસ્તી ભરેલું કામ છે.

માંધી—પણ આમ મરદ જેવા મરદ થઇ લમણા કુટ હીંમત
ખુટ જડભરત શાના થઇ ગયા.

હીંમત ધરે સાહસ કરે ડરપર હરે ધધે ચડે,
વિધાત્રા સાથે કમર બાંધી ફરી બહાલા લડે;

માંડણ—અરે આ ગળીયા બળદ જેવા નશીબને ચાનકનો
ચાબકો કેણુ મારે.

બાજુ મધ બમડી હવેના હાથ માંહી આવશે,
આખર ઘોડે ચડી મધ ગધેડું ના લાવશે;
ઝેર ખાવા પાછ માસે હોય તો હરામ છે,
પહેલાં થકી જરતી હવે ધારતી ભરેલું કામ છે.

માંધી—તે થોડા ઉપાડા લેવા હતા ને.

કારભારી થતાં આંખો ચાર રાખીને ફયા,
લડતાં જમત સાથે જરાએ કોષથી છો ક્યાં ડયાં.

માંડણ—માંધી આ બારીક વખતે આવી લમણા ઝીક ફીવી
ઝીક નથી.

તારા અત્યારે બોલ મારે દુઃખ ઉપર ડામ છે,
અંધ થા નહીં તો પછી ધારતી બરેલું કામ છે.

લેખક—(પ્ર) છ છ મહીનાના હળમત ચડી પણ હળમ ન જડયો.
અરે પ્રભુ તારા રાજ્યમાં હળમનો શું દુકાળ પડ્યો, મોકલ પ્રભુ
મોકલ કોઇ સારો નહીં તો પાડા મુંડનાર પણ બેટાડ.

માંડણ—પ્રિયતમ મનોરમા આ માણસની હળમત કરીએ તો
એક બે આના પામીએ પણ આપણે વીચાર નથી.

મોંઘી—નહીં જાઓ એની હળમત કરો.

માંડણ—વાર ! અરે ગૃહસ્થ આપ જોને માગો છો તે હુંજ છું.

જો અસ્તરો હોયે તમારી પાસ તો તૈયાર છું.

ઝપાટામાં સપાટામાં લપેટા લેનાર છું;

લેખક—વાર પણ તારો હાથ સુંવાળો છેને ?

માંડણ...હા મહેરબાન !

હાથની ના વાત પુછો વાત એક માલ છે,

દુરમન તમારા શીશનો શત્રુ અમારા વાળ છે;

લેખક—વાર ચાલ ચર કર અસ્તરો લાવું છું;

માંડણ—મોંઘી ખાનાર પીનારને પ્રભુ દેનાર.

જો ધર્મશાળામાં પ્રભુએ પાઠવ્યો આ શમ્પસને,

સાયવી લીધો પ્રભુએ સખ્ત યુરા વખતને;

લેખક...સચુર જરા સચુર માઈં મન વિચારોને જન્મ આપે છે.

માંડણ—શું કહવું !

લેખક...મને કવિતાની ધુન ચડી છે ઉભો રહે .

છે ગધેકું તે ગધેકું તે ગધેકું થોડું નહીં,

તો તે ગધેડાની કદી પાછળ બહુ દોડું નહીં;

માંડણ—રાહ કવીરાજ વાહ તમે તો શીઘ્ર કવી નીકળ્યા.

બવજીતી ઉલુક કાળીદાસમાં તમ નામ છે;

કાવ્ય શક્તિનું બહુ ધારતી બરેલું કામ છે.

લેખક—કેમ મારી કાવ્ય યુદ્ધી મારે તારો શું મત છે.

માંડણુ—મારો મત એ છે કે ખોટું ન લગડતા હં. પણ મારો મત એ છે કે,

. નકામો કાવ્ય શક્તિમાં ન આપાં મગજ ખાલી કર, •
અમુલ્યું રત્ન છે આ જીંદગી ના પાયમાલી કર;
મળે ના કંઈ ધંધો તો હજમત કર હમાલી કર,
છતાં એ ના બરાએ પેટ તો આખર દલાલી કર

લેખક—કઠોર શબ્દ પણ કવીના સંસ્કાર તું કોણ છે શું છે. કમ વ્યક્તીએ શેની બકતી છે કેટલી શક્તી છે ઉતર આપ ક્યું મામ છે શું નામ છે ક્યાં મુકામ છે.

માંડણુ—તો સાંભળ બાપ હું અત્યારે નશીબયોગે આ સ્થિતિમાં છું. બાપી એક વખત કારભારી હતો કારભારી હે કવીના કુળ દીપક હે વિદ્વાનના પુંછડા હે લેખકના લફરા હું એક વેળાએ હતો કે તારા જેવા હજારો ગુલદા મારી સાથે વાત કરવા ટળવળતા હતા.

તડકા અને છાંયા બતાવે જગત એનું નામ છે.

આરામ આજે કાલનો ધારતી ભરેલું કામ છે.

લેખક—તમારી હજમની એજ મોકાણને કે જરા સારા માણસની દાઢી હાથ આવી કે કુલાછ જવું વાયડા થવું.

માંડણુ—એટલું શું મારા કહેવામાં શંકા છે મારી સાથે દગો. ઓ દગલખાજ મારી વાતમાં શંકા લાવનાર જન હુ તારી અરધી હજમત છોડી દઉં છું. સંબંધ તોડી દઉં છું જ તું તરે ફેડ હું માફ ફેડી લઉં છું.

જ્યાં હૃદય છેના એક ત્યાંના ઐક્યતાનું નામ છે

દુસ્મન હૃદય સાથે પડે ધારતી ભરેલું કામ છે.

લેખક—એમ. અરે નોકર.

નોકર— (પ્ર) જી.

લેખક—ખીજો હજમ લાવ.

નોકર—જેવી મરજી.

માંડણુ—દીકરા મારા હજમ કયો હજમત કરે છે તે જોઉં છું.

હજમ—(પ્ર) કાં બાપ કોતી હજમત છે. આપની શેઠ અશું ! અરધી હજમત કેમ છે ?

લેખક—જરા હજમથી કુસ્તી થઇ છે.

હજમ—તો હજમ સાથે લડીને હજમને બોલાવતા શરમાતા નથી.
જવું.

માંડણુ—કેમ જોયુંના હવે એક રૂપીઆ આપે તો એ હરામ છે.
તું પણ યાદ કરકે ધાસ્તી ભરેલું કામ છે.

દક્ષીણી—કાયદો દાદા કાય કુટે બસણાર. આહે. હીયકાય અસે
કાય—અરથ હજમત કસલી.

લેખક—જરા હજમસે ઝગડાલા.

દક્ષીણી—શેઠ માફકરા હમચીનાતયા કાયદા નાંહી (જવું).

લેખક—ખીજો બોલાવ.

માંડણુ—હવે એ રૂપીયાને આના ચાર ઉપર.

અરથી હજમત મુંડવામા વીસ આના દામ છે.

આગળ વધ્યા તો વધારે ધાસ્તી ભરેલું કામ છે.

લૈયો—(પ્ર) કહાહો સેઠ તુમ હજમત કરવા તે હો. ચે કયા.

લેખક—ચે હજમત મેં ગોટાલા.

લૈયો—શરમ હવે કે હજમકે જેટલેમેં હજમકો ખુશાતે હો,
તુમ પુરે હજમ હો.

માંડણુ—પાંચ પુરા રૂપીઆ આ હજમતના દામ છે,

આગળ વધ્યા તો હજપણુ ધસ્તી ભરેલું કામ છે.

લેખક—સળગાવી દહશ મારી દહી પણ તને એક પાછ દેનાર
નથી. અરે પ્રભુ આ લોકોને કોઇ કહેનાર નથી (જવું)

માંડણુ—મેંધી બહુ ત.ણુતાં તુટી ગયું ખેર પણ હવે કયો ધધો
કરવો કેમકે ખરચી ખુટ થયા છીએ;

પાછ ખોટી કોથળીમાં હોય તો હરામ છે,

ખાલી થયા લુટાઇને ધસ્તી ભરેલું કામ છે;

નસીબને યોજે અરેરે આજ આ રસ્તે ચડયા,

અપવાસના દી ભેટતાં મમતણા વાંધા પડયા.

મેંધી—બળ્યો ધધો એ શું કરવો. આવડન બગી છેજ કયા
વાર તો એમ કરો આજકાલ નાટક મંડળીયોનું તેજ બગર છે. વળી

નટ એટલે પાઠ કરનાર ઓછા છે તો તે માટે તમારે શું વિચાર છે.

માંડણુ—જો કે તારો વિચાર ઠીક છે પણ એમાંએ એક ખીક છે. અને તે એકે મારાથી રાજનો પાઠ થશે. દરમારી ચોપદર કે ગુલટામાં ઉતરતાં શરમ લાગશે.

માંધી—પણ તમે રાજ પાઠમાં શોભશો કેવા ! આ ખેતરપાળ ખીજડીયા હનમાન જેવા દેખાવમાં રાજનો પોશાક શોભશેજ નહીં.

માંડણુ—અને તને પણ તેજ હરકત નડશે. આવી ખીકાનેરની સાંઠડી જેવી ચાલ-મથુરાના મંકડા જેવા હાવભાવ અને, આ વટેલ વામમાર્ગી વનીતા જેવા દેખાવમાં રાણીનો મંબીર પાઠ તદ્દન ઝેર જેવો ખીલી નીકળશે.

રાણી થનાઈ મેં જરા અરીસામાં જો,
જાણે ચડેલી ખીજડાના ઝાડ ઉપર ઘો.

માંધી—ચાર તે તકરારમાં માત્ર નથી જે મળશે તે કામ કરશું પણ બાપણુ ને ગાયન બોલાવશે તેનું શું.

માંડણુ—ગાયન તૈયાર છે ને બાપણુ ધડી કાઢતાં ક્યાં વાર છે.

માંધી—ગાયન બોલો જોઈએ.

માંડણુ—અપને મોલાકી એં જોગન બની.

સીપાઈ—(પ્ર) અરધી રાત્રે સંગીત. અરે આ તો માણસો છે કે પક્ષીત. આખી દુનિયા આરામમાં છે ત્યારે આ નરીન જનાવરો સંગીતના તોફાનમાં છે જરૂર બેઠી માણસો છે વીચીત્ર દંપતી છે. સાંભળવાદે કે શું બેઠ છે.

માંડણુ—સાંભળ હવે બાપણુ બોલું છું. સાંભળ. કોણ કહી શકે છે કે હું ખાનપરનો નવાજ છુપા પોશાકમાં મારી મા સાથે એક પર ગામની ધર્મશાળામાં પડ્યો છું. ગુપ્ત અર્થાનું છે કામ, ખાન સાહેબ મારું નામ, ખાનપુર મારું ગામ જો બાબત છે આમ.

સીપાઈ—હેં ! ખાનપરના નવાજ અમારા રાજ જેના ખંડીયા છે તે આજ સાંઈ થયું કે મને ખબર પડી ચાલ મહારાજને બોલવું ને નવાજ સાહેબને જાહેર કરવું (જવું)

મોંઘી-હો હવે સુષ જાઓ સવારે પાછા પાઠ ગોખજો.

માંડણુ-વાર.

હુકમ તારો પાળવો એ અમીરે મંજુર છે.

બહાદુરનારી રત્ન તું શુરવીર છે વીરસુર છે.

કાથદાડણુ-(પ્ર) શું નવાખ સાખ પોતે પધાર્યા છે.

સીપાઇ-હા. સાથે માં સાહેબને લાવ્યા છે,

કાથડ-તેં મોઢામોઢ સાંભળ્યું.

સીપાઇ-હા સરદાર તેમણે પોતે બોલી દીધું કે હું નવાખ છુપા લીખાસમાં છું.

કાથડ-અરર દીવાન જો આ વાત છાની રહી હતે તો શું થાતે નવાખના આપણે ખંડીયા જો આ વાત અંધારે રેતે, તો કાળકાણી રહી જતે.

સારં થયું સારં થયું કે ભેદ છે પુટી ગયો

સુરંજ ઉચો તે—છાખડે ઢાંક્યો ન ભા ઢાંક્યો રહ્યો.

ચોપદાર દોક નેકી દીવાન ઉઠાડો નવાખ સાખને. એમતાજ તૈયાર રાખજો ઉઠે કે પહેરાવી દેજો.

ચોપદાર-ધણી ખમ્મા ખાનપર ના નવાખને.

મોંઘી-(ઉઠી) હેં આશું આશું ગોટાળો ભરીયાણ.

કાથડ-તમારો સેવક હું પોતે કાથદાડણુ. મહેલ ખળી ગયા હતા કે ધર્મશાળામાં ધામા લગાવ્યા.

માંડણુ-શું ગોટાળો છે કાણુ હું છું.

કાથડ-ખાનપરના નવાખ સાહેબ અમારા જત.

માંડણુ-નહીં હું હજમ છું.

કાથડ—જેયું દીવાનજી કેવા હુલીયા છે શું જીવો છો મારા ભાઇ તાજ અડાવી દ્યો. એમ સીપાહી ગાડી બોલાવો.

માંડણુ—સખુર, તમે જીવો છો.

નવાખ કે રાજ નથી છે જીલ આતેશાન છે,

જાઓ નહીં તો થવાનું ધારતી ભરેલું કામ છે;

કાથડ—હવે હમન છાંટો શરમ છે મોટાના છોડને વધારે ફૂલોમાં
અમારો ના બરમ છે.

નવાળ મારા બધી હું છું ખંડીઓ આપનો
સંબંધ કેવો અમારો ને તમારા હા આપનો;

માંડણ—હું નહીં અવું જાઓ.

કાથડ—નહીં અને એ વાત, મારા આપનો મહેમાન છો,
નવાળ મારા ધર્મ કેરા બાપ છો ભગવાન છો;
ચાલો લઈ સાહેબને એકાપદા એ મહેલમાં,
ઉધાડા કેવા થયા છતા રમ્યાતા ખેડમાં;

માંડણ—ખા બધો બકવાદ છે ઠાણો.

કાથડ—અરે ગધેડાઓ લઈ ચાલો,

માંડણ—કંગાલીયતમાંથી મળ્યો નવાળનો હમામ છે.

ઓ પ્રજા તારં પણ બહુ ધાસ્તી બરેહું કામ છે; (જવું.)

અંકે બીજો.

પ્રવેશ.

સ્થળ

પાત્રો

કાથડ—દીવાનજી આખા ગામમાં એવો ઢંઢેરો પીટાવી દીધો કે
નવાળ સાહેબ જ્યાં સુધી આપણાં ગામમાં રહેશે ત્યાંસુધી છન્સાફ તેજ
કરશે મારું કંઈ નહીં ચાલે.

દીવાન—જરાજર છે અને તમારે માદ રાખવાનું છે કે નવાળ
સાહેબ ગમે તેવો છન્સાફ કરે પણ વાહવા આહવાશ વાહા નવાળ ધન્ય
ધણું સાઈં વિગેરે કીધે જવું.

બધા—વારૂ.

ચોપદાર—નવાળ સાહેબને બધી ખમ્મા.

કાથડ—એલા નમીપડો નમીપડો નવાખ સાહેબ આભ્યાં. પૃથ્વી-
પતીને પ્રણામ.

માંડણુ—નવાખી ન્હોતી જેતી તોએ જમીન ફાડીને હાજર થઇ.
પણ આ ગોટાળો ઝાઝો નભરો નથી.

આજ નવાખી મળીતો કાલ ફાંસી આવશે,
કોણ જણે કે પ્રભુ શું શું હજી દેખાડશે;
દિવાનો હું છું અગર કાંતો અગત તમામ છે,
હીસાખને અંતે બહુ ધાસ્તી બરેલું કામ છે;

કાથડ—પૃથ્વીનાથ પધારો ખીરાજો.

માંડણુ—નહી હું તખ્તને લાયક નથી.

કાથડ—હવે રાખો બહુ થાય છે. ટીખજની હદ ઓળંગાય છે.

મસ્કરી ઠઠા બહુ સારી નથી ઓ બાદશાહ,
શરમ રાખો લાજીએ સૌ અમે દેખીને દશા;

જાઓ રાવ લઇને આભ્યા હોય તેને ઉમા કરી દેયો;

માંડણુ—ડીકમાઇ તમે બધા જ્યારે મારી આવીજ દશા કરવા
માગો છો તો હું પણ હાંક્યે રાખું છું.

જખર ફસ્તીનો થયો સોદો તમામ છે,
તો અમારે ને તમારે ધાસ્તી બરેલું કામ છે;

કેમ તારી શું ફરીયદ.

ગૃહસ્થ—આપની દેખતી આંખ જોઇ શકે છે કે હું સાજો
તાજો જીવતો જાગતો છું છતાં છાપાવાળાએ એવું છાપ્યું કે મૃત કાલે
હું મરી મર્યો.

માંડણુ—ધાસ્તી બરેલું કામ છે. કેમ આનો શું ખુલાસો.

છાપાવાળો—આ પત્ર તેમના મરણનો મળ્યો છે તે વાંચો.

ગૃહસ્થ—તે કોઇ મારા દુસ્મનનું કારસ્તાન છે.

માંડણુ—ધાસ્તી બરેલું કામ છે, આનો ઇન્સાફ એ કે આ
છાપાવાળાને પણ ખખર મળ્યા તે સાચા છે ને તમે જીવો છો એ પણ
ખરે છે તો આવતી કાલના છાપામાં એમ છાપો કે આ સૌ જ

કાલે મરી ગયા હતા તે આજે પાછા જન્મયા છે. ચક્ષાઓ કચેરી બરખાસ્ત.

દીવાન—અરે હજી ધણા ચુકાદા ચુકવવા છે.

માંડણુ—ચાલો તો કચેરી પાછી બેસાડો—સાવો ફરીયાદી ક્યાં છે.

દીવાન—નામદાર આ સીપાઇએ એક મોચીનું ખુન કર્યું છે.

માંડણુ—ધારતી ભરેલું કામ છે ફરીયાદી ક્યાં છે.

ફરીયાદી—હાજર છું નામદાર.

માંડણુ—કેનું તારું ખુન થયું છે ?

ફરીયાદી—નહીં મારા બાઇનું

માંડણુ—તો તું ડહયો થવા કેમ આવ્યો છે, જ તારા બાઇને મોકલ જેનું ખુન થાય તેનાથીજ ફરીયાદી કરાય.

ફરીયાદી—પણ એ તો મરી ગયો.

માંડણુ—એ કામ ન આવે ફરીયાદી નોંધીને મરવું હતું. એમ ખીન કાયદે ન મરાય. દીવાન આતો (૧૦૦) રૂપીઆ દંડ કરો. અરધા રૂપીઆ ખુન કરનારને અને અરધા મરનારને મોકલી આપો ચક્ષાઓ.

અદલ ઇન્સારી થવું બસ ધર્મ એનું નામ છે,

અધર્મ કરવામાં બહુ ધારતી ભરેલું કામ છે.

બધા—વાહ ઇન્સાફ ! વહ ઇન્સાફ.

માંડણુ—ચાલો આગળ વધો.

દીવાન—આ માણસે આપઘાત કરવા કોશીશ કરી.

માંડણુ—એને જ્યારે મરવાનો શોખ છે તો છ મહીના સુધી ફેંસીની સજા કરો ચક્ષાઓ.

બધા—વાહ નવાબ સાહેબ ? વાહ વાહ ઇન્સાફ વાહ.

દીવાન—મહેરખાન આ પઠાણુ છે બહુ જનુની છે ચાર ખુન કરી નાંખ્યા.

માંડણુ—કેમ ! તમારું આવું ધારતી ભરેલું કામ છે ?

પઠાણુ—નામદાર નવા હયાયરની અજમાયશ કરતાં એ નહીં સુધ થઇ છે.

માંડણુ—તેમાં ખોટું શું કયું? નવા હથીયારની તાલીમ લેતાં માણસ મરી પશુ જાય.

તસ્વાર વાપરતી સીપાઇ લોકતોજ દમામ છે.

એ વાત માંડી ના જરા ધાસ્તી બરેલું કામ છે.

બધા—શું ન્યાય. શું હોંશીયારી. શું ખડાદુરી.

માંડણુ—ચાર ખીજું શું છે.

દીવાન—કેતવાલ સાહેબ ગુજરી ગયા.

માંડણુ—વગર રમઝે પગાર ચડતો રાખીને પંદર દીવસ પહેલાં ખચર આપ્યા વગર પોતાની જોખમી જગ્યાએ માણસને અવેજીમાં મુક્યા વગર મરી ગયા. ધાસ્તી બરેલું કામ છે. એનાથી મરાયજ કેમ.

કાથડણુ—હા સાળું પુછે નહીં કારણે નહીં ને મરજીમાં આવે ત્યારે મરી જાય નવાજ સાહેબ આ વખત એરી સજા કરો કે ખીજે મરતાં વિચાર કરે. સાળું આ તે કેમ ખમાય માંડમાંડ શીખીને જુના થાય ત્યાં મરી જાય આમ.

માંડણુ—ધાસ્તી બરેલું કામ છે! દીવનજી આજે એક માણસને રવાના કરો અને એને કહેવરાવો કે.

ગુરસે થયેલા તમારાપર દરખાસ્તો તમામ છે.

હાજર થશો નહીં તો પછી, ધાસ્તી બરેલું કામ છે.

બધા—વાહવાહ વાહવાહ શું ઇન્સાફ.

માંડણુ—ચાલો દરખાસ્ત બરખાસ્ત.

કાથડ—નામદાર હવે એક અરજ મારી છે

માંડણુ—ચાર ખેલો શું કામ છે.

કાથડ—માનશંજીએ પોતાના બહેન જેમ અકબરશાહેબને આપ્યાં તેમ મારી પુત્રી પણ આપને આપવાનો વિચાર છે.

માંડણુ—બેબો ગોટાગાપર ગોટાજો ભેદપર ભેદ આ કામ જરૂર માથું કપવશે. કુારાના મોતે મોત બાવશે.

આ ભેદમાં મોકાણુ છે પુર સનાન છે.

ચોક્કસ હવે તો ભવીશ્યે ધાસ્તી બરેલું કામ છે.

કાચડ—કેમ નામદાર શૈા જવાય

માંડણુ—તમારી અરજને દીલગીરી સાથે ના મંજુર કરું છું.

કાચડ—ના મંજુર ઉર્ફે સખત આધાત મજમની વાત નથી સહેવાતો તાપ. પ્રભુ મને મદદ આપ. કાન - બહેરા થઈ જાઓ, દીલ પાથતું જાઓ, હાથ છુટી જા. દીલ તુટી જા. આશા ખુટી જા. તસ્વારના શુભી થા. પ્રભુ તું દયાને તુટી જા ઓ ઝટકા ઓ તસ્વાર.

“ધીરને છોડ દીલગીરને મદદ કરવીર થા શુદ્ધ સમસૌર મારી ચીર છન્કાર કરનારના દેહનેકામને રાખ લોહી પીનારી.”

માંડણુ—ખરે બસ બસ ઠંકાર સાહેબ. તખીયત તમારી આમ છે. હાથ હાથ ધાસ્તી ભરેલું કામ છે. અરે કોણ છે હાજર. પકડી રાખો. ઉસ્કેરાએલા ઠંકાર સાહેબ સત્યાનાસ વાળી નાંખશે કચેરીમાં રમખાણ થશે.

જેતા નથી તખીયત ગરમ કેરી થઇ એકામ છે,
પકડો નહીં તો થવાતું ધાસ્તી ભરેલું કામ છે.

માંધી—કેમ દરબારમાં શું કાલાહલ છે,

માંડણુ—ધાસ્તી ભરેલું કામ છે. અહીં શાન્ત કરૂણા રસ વીરર-સમાં ફરી જાય છે.

કાચડ—માજી સરકાર નહીં જીવું. નવાબ સાહેબ જો નારાજ કરશે તો હું નહીં જીવું અને એમને જીવવા પણ નહીં દઉં.

માંધી—પણ છે શું એમ કહેશો કે? આમ હોળીના નાળીયેરની જેમ બળી મરશો.

કાચડ—મારી પુત્રીનો છન્કાર. શું અમારું કુલ નીચું છે. શું અમારામાં એજ છે. ના ના કશું નહીં. કાંઈ નથી છતાં નવાબ સાહેબ આડા ફાટે છે.

માંધી—ભાઈ એનામાં અકલબ ક્યાં બળી છે. લાવો નાળીયેર લાવો હું કપુલ કરું છું.

માંડણુ—એમાં સાહેબ.

માંધી—આ શું પ્રકાર.

માંડણુ—જ્યાંસુધી હું નવાજના પાઠમાં છું ત્યાંસુધી તુ આપડી-
ટળીને મા. પણ આશું મારે છે, જ્યારે આપણું પોગળ ઉધાડું પડશે.
ત્યારે આ કાથડજીદાજી આપણા માથાની બરેઆજી કરી હરાજી
કરશે.

માંધી—તેથી શું થયું પણ અત્યારે તો સારું થશે.

માંડણુ—રાંડ અગળ ચાંડી મને નવાજ મટી જવા દે.

અવળ ચાંડીપણું વેળા કવેળા આમ છે.

પાઠ પુરો થવા દે ધાસ્તી બરેલું કામ છે.

કાથડ—કેમ ક્યાં સુધી ખાનગી, હજી ખાનગી પુરું ન થયું,

માંધી—ત્રાવો હું નાળીયેર કચુલ કરું છું. મંગાવો.

કાથડ—કયારતું સગગાવી મુકયું છે—ગોર ભણો દીવાન, વડારણો
લાવો, મંગળ ગીત ગવરાવો, આનંદ વરસાવો, સાકર બહ્યાવો જાઓ.
તમેએ પાછા ઉભા ઉંટ જેવા ધીમા કંધ ધીમા.

માંડણુ—આ જટકું હવે જીવતા છેડે એ વાત કહી કાળે થનારી
નથી પાછા ઉઠવા દે એવી આ બીમારી નથી.

હજમ છું એ વાત કુટયે મયંકર તોફાન છે,

અંતમાંહી અતીશય ધાસ્તી બરેલું કામ છે;

નાચરંગ.

—:—

અંક ત્રીજો,

મવેશ ત્રીજો.

ગાયન.

માંધી—ગોટાગો ગંભીર થતો જાય છે. આજકાલ મહેરબાન
મહારાજ બિરાજ કાંચડજી દાઝી બનતા જાય છે, પાજી, અરે શું વાત
કરું એ આંધળ ખચ્ચર લાડ કરે છે મારાપર આશક પડી મરે છે
આંમ લડાવે છે પીટયાતું મ્હો તો જાણે લંગુર વાંદરો; પણ હાકત નહીં.

ખો ભુલાવું માંકડાની બનાવી ફર્ડી રાંકડો, ૧
 ૧ પરનારને સમજે બરીરથે સાપ કેરો રાંકડો.

હ્યો સામેથી સફેવંત, અવતાર ફરહાદવા શાગીઈ યુસુફના મુરીદ
 એજ આવે છે.

કા.—દીવાનજી બ્યારથી આ રંભાપર નજર પડી છે ત્યારથી
 બુધ્ધી પરવશ પડી છે. મને લાગે છે કે નવ્વાખ સાહેબના
 આ ઓરમાન માતા છે, કેમકે ક્યાં આ નાનું બાળ ને ક્યાં એ
 હોળીની ઝાળ. ક્યાં આ ખીલેલી વેલ ને ક્યાં એ ખટારાના બેલ.

દી.—સત્ય છે મહારાજ.

કા.—મસ હવે મારા મનનું ટટું લગામમાં નથી રહેતું. જાઓ
 તમે કેલીયે સરત રાખો નવ્વાખ સાહેબ આવે તેની ખબર આપો.
 ત્યાં સુધીમાં આ સોનાનો ચકલીને ફસાવું છું, ધીગાણાંનો રંગ જમાવું
 છું કેમકે આમાં બે ફાયદા છે.

એક મારી દીકરીને સાળટળશે સાસુનું,
 છેવટ ખીજું આવી જશે હા વિરહ કેરા આસુનું;
 પરવશ પડ્યો ઇશ્કે ચડ્યો તોફાન હૈયે પ્રેમનું,
 તો માપવાની ગરજ છે કહી તરફ છે મન એમનું.

દી.—આપે યાદ રાખવાનું છે કે હું દીવાન છું, આ કામ મારા
 દરજ્જાથી વીરૂધ્ધ છે.

કાંથડ—તમે મુરખ છો દીવાનનો અર્થ શું ખાતગી સલાહકાર
 તો આ કામ તો જોખમથી ભરપુર છે.

દી.—નામદાર.

કા.—નહીં જાણ્યે તકરાર. નોકર છો ધર્મ સંભાળો નોકરીના
 કાયદા પાળો.

દી.—જેવો હુકમ.

દીવાનગીરીમા અરેરે આ મળેલું કામ છે,
 પરવશપણું છે નોકરી ઇજ્જત તણું ના નામ છે.

કાંથડ—અરજ કેમ કરવી. આ ઇન્દ્ર સમાના નાટકની પહેલ કેમ
 આદરવી. અરે કાંઈ તો બતાવો?

મોં.—હોકાર સાહેબ આવો.

કાં.—હાય જલ્લીમ.

મોં.—શર થઇ ગઇ ચર્ગારની તાલીમ. હોકાર સાહેબ આમ વણ-સાયલી દાલ જેવું કચવાણું કાંચું શા માટે કરો ઘેર ?

કાં.—કાંઇ નહીં.

મોં.—નાના કાંઇ પણ

કાં.—તો સાંભળો, મારી હૃદય વેદનાની શરઆત કરું છું.

હાય મુઝે દેદે જીવરને સતાયા.

મોં.—તારૂં જણેતા વાહ. શું રતન પાક્યું છે, ઓ વોય ગાયનની ધુનમાં ક્યાં પડી ગયાં.

કાં.—નયલી લયલી પોકાર મય બનમેં

મેરી લેલી બંસી મોરે મનમેં.

મોં.—પારો દીકરો જલ કરે છો સજુર કર તારો પણ ધાટ ધડાય છે. પણ તમારે કામ શું છે.

કાં.—કાંઈક કામ, કંઈક કાજ, કંઈક શરમ, કંઈક લાજ.

મોં.—પણ વાતતો કરો દ્યો પાછા ધુટણુબર. શાના બેઠા. ઉમા થાઓ કાંઈ જોશે તો કહેશે કે આવો આરખી ઘોડા જેવો આદમી આ શું કહે છે.

કાં.—'માનું' કહીદે કહીદે મારા સ્વરૂપ માટે મારી વાક્ય ચાતુર્યતા માટે મારા સ્વભાવ માટે તારો શું મત છે.

મોં.—મારો મત એ છે કે તમારું આ સૂર્ય ગૃહણ જેવું રૂપ મારવાડી ઉંટ જેવી ચાલ કાસ્મીરી ઘેટા જેવા વાળ નાપમરાના ધોધને મળતો અવાજ તમારો વાસો તો જણે પાણીપતના રણુક્ષેત્રનું નગારું બોલો શું ખામી છે વારું.

કાં.—બસ તો હાય.

મોં.—તારું નખખોદ જાય.

કાં.—કોણુ કરે મને સહાય.

મોં.—માતા બદ્રકાળી.

કાં.—મારા દર્દનો કોણુ કરે ઉપાય.

મો.—પાવામઢવાળી.

કાં.—હાય હું થું કરે.

મોં.—ફરીયાદી.

કાં.—કોનાપર.

મોં.—રખડીયા હનુમાનપર.

કાં.—હાય હું મરું છું.

મોં.—પ્રભુ તમારું નર્કમાં સારી જગ્યાપર ઠોકાણું કરે

કાં.—હા હું વગર અગ્નીએ બળું છું

મો.—મારે રામ વહેલોં નીકાલ કરે

કાં.—અય બાનુ અય કુદરતની કારીમરી અય શુભશામની સખજ
પરી અય આશીકાને કતલ કરનાર તરવાર મારાપર દયા કર ઓહ
હુંથી પ્યાર કરના તકરાર કર મને દીલ્લારકર હૈયા હાર કર

નિશાસના ભાવને સમજ બાનુ

મોં.— બેળું ફરેલું દીસે આજ બાનું

હું ધારું તેટલા તમે ગણેડા બેવકુફ કે લાફંગા નથી

કાં.—એટલે

મોં.—એટલે એમ કે કે પરાધ સ્ત્રીથી પ્રેમ.

કાં.—તમે સમજી છો મુખી નથી

ચતુર ચપળા ચમક ચટકાથી બરેલાં છો તમે
દેવી તમે છો અમારા ને પુજારી તારા અમે
બનાવી ગોઠીયો કર ગોઠડી ઓ સુંદરી મારી
બનું હું પેઠીયો બે હોય શંકર તુ અરે નારી

મોં.—વાહ ધરકી ખચ્ચર વાહ વાહ વચ્ચુંશંકર વાહ વાહ બન
ચક્રર વાહ

રામના સેના મહીના એક છો અફસર
વાહ ખચ્ચર ધરકના આશીન તાહારાપર

કાં—પીંગળી પીમળી, મનની મચ્છા ફળી. શ્રેમને માર્ગે વળી
આખરે મળી. બધ હવે એક બરચક છન્નાછન્ન શ્રંગારનું સંગીત ઠાડું
કે બાકીનો મામલો પુરો. •

ગાયન

દી—નવાજ સાહેબ એકદમ પધારે છે મગજતેજ વધારે છે
તમારા નામની હાક મારે છે એ પદાર બહુ વારે છે પણ જરાયે ના
ગણુકારે છે હું જાઉં છું કેમકે કામ મારે છે,

કાં—બોલ મારા બાપ ફસાણા મુઝાણા હવે શું થશે.

શ્રંગારમાં ઉઠ્યો પલીતો મોતનું સાડું થયું
ધરકનું ખચ્ચર અરેરે કવેળા બેસી ગયું

મો.—નામદાર કેમ છુલ્લે છે શું લકવાની બીમારી લાગુ પડી.

કા.—નહીં તેવું નથી, અને છે પણ ખરું, હાથ હાથ હવે શું કરું.

નવાજની તકવાર છે તે અમારો આ જન છે
ગરમા ગરમ કુસ્તી થશે આ હાડકાં કુરખાન છે

મો.—તો આ ઓરડાને બે દરવાજા રખાવવા હતાને.

કા.—શી ખખર કે આવો વખત આવશે આ ઓરડામાં ઝંડા
ઝુલ્લણને તેજનું ફારમ થશે.

મો.—હું એક રસ્તો બતાવું છું.

કા.—બોલ મારો બાપ કરું અત્યારે મારી ખુદ્દિ ગેબ છે.

મો.—તમે મારો પોશાક પહેરી બેસી જાઓ એટલે એ વાત
કરીને ચાલ્યા જશે ને આવેલી આફત પણ પુરી થશે.

કા.—આ સખ્ત સમયમાં તમારી યોગ્ય સલાહ છે.

મો.—તો પહેરી લ્યો કે પત્યું.

કા.—તરે જોયું.

પરનાર કેરા પ્યારમાં આવા યોગ્ય અયોગ્ય બવાડા થાય છે

૧ મો.—આગળ હજી જોવું રહ્યું છે બેલ શું બજવાય છે

(બીઝનેસ)

એમથી, મહા સાડી પહેરતાયે નથી આવડતી કે આમ પહેર (જવું)

કા.—મા તે ખાચડીના હાથ છે કે બીમસેતના કાન છે કે, પુડી ગયો ના ના છે આ અ.વ્યા.

માં.—કેમ જ્ઞાતી પ્રાણ પ્યારી.

કા.—મોકાણની વારી શું નવાખ ખાનગીમાં માને પ્યારી કહેતા હશે.

માંડણ—આ જાજ કાઢી કેમ આમ છે શું ધાસ્તી ભરેલું કામ છે પ્રીયા હવે અડીથી પલાયન કરવામાંજ મજા છે નહીંતર સમજ કે કમ છે.

પેસે દીવસ પરેણા ને બીજે દહાડે નહી
ત્રીજે દહાડે રહે તેની અકલ્પ સમજો ગઈ

કાં—હવે આ ટળશે કે નહી, કુમાર અરે શાહનદા.

માં—ચુપ છેક હઠ છોડી નાખ શું મારું શાહનદો નામ છે
જસ ધાસ્તી ભરેલું કામ છે.

ધણીને કહે દીકરો એ બચંકર તોફાન છે
મરકરી જો કરી તો ધાસ્તી ભરેલું કામ છે

કાં—હવે જ્ઞાલો કહેતાયે જાય તો સાડ પ્રાણેશ

માં—એસો હૃદયેશ્વરીને કહીયો અમેને શુ તમારું શુંદરી ફર્માન

નોટ—(બીજી કરી માટે નહી બોલું એ કાલમ કટ) તથ આંખ
કેટલી છે કાન કેટલા છે ખાચડી કેટલી તે કલમ કટ.

અંક ૩ નો

પ્રવેસ ૪ થો.

(જનડીનું ગાયન.)

કાંથડણ—છોકરાંને પાળી પોશી મોટાં આપણે કરવા ને પરણે
ખીજ એતે કેમ ખમાય.

માંડણ—આ લગ્ન જરૂર માથું કુરબાન કરાવશે.

ચોરી નહીં પણ છે ચીતા મંડપ નહીં સમશાન છે
આ લગ્નને અતે બહુ ધાસ્તી ભરેલું કામ છે.

કાંથડણ—ઉભુ રાખો ઉભુ રાખો મારો જીવ મુંઝાય છે. છોકરીને
પરાઈ થતી જોઈ મારા છકકા પંજા છુટી જાય છે.

કુંવરી—અને મારો પણ શ્વાસ રૂંધાય છે. (રડવું)

માંડણ—ધાસ્તી ભરેલું કામ છે.

રો કકળ ચાલી પ્રથમનો એ મહી પરીણામ છે.

ફૂટતાં સૌ વાત હા ધાસ્તી ભરેલું કામ છે.

કાંથડણ—અય સુસ્તાનાએ નવાળ, આ મારી દીકરી તે તમારીજ
જાણુજો. તમે એની મા છે તેમજ વતજો. જોર મહારાજ મંગળ કામને
આગળ ચલાવો મારે આંગણે આવેલ પ્રસંગને પતાવો, અરે તમે મુંગી
મંતર કેમ મુઠ છે જરા ગીતનો ગાઓ.

ગો—શમો વતં શુભલગ્ન આરોગ્ય નીરવિધનં શુભં ભવતુંઃ આસો
ફેરા ફરવા માંડો.

માંડણ—ફેરા નહીં આ ચાર વેળા ફાંસીયે મુકામ છે.

રસ્તો પ્રભુ તું કોઈ આ ધાસ્તી ભરેલું કામ છે.

(નેપથ્યે ડોલાહોલ)

સી—મહારાજ ધીરાજ દરવાજાપર મહામદશાહના માણસો આ-
વેલા છે.

માંડણુ—ધાસ્તી ભરેલું કામ છે.

આવી પહોંચ્યા જન્મ હવે ના જીંદગીની ખેર છે
ધાસ્તી ભરેલું કામ છે યસ આજ કળિા કહેર છે.

કાંથડણુ—તે નવાયસાહેબના લગન વખતે શું કામ આવ્યા હશે.
દિવાન પહેરામણી લઇને પધાર્યા હશે.

માંડણુ—પહેરામણીતો એવી લાવ્યા હશે કે સોનાના કડાંને અદ્દલે
સોદાના કડાં પહેરાવશે. શીરપેચને અદ્દલે શીરછેદ થશે.

શીરપાવમાં શુળી અગરતો ફાંસીયે આ જન છે
ધાસ્તી ભરેલાં કામથી ધાસ્તી ભરેલું કામ છે.

કાંથડણુ—નવાય સાહેબ, મેમાન માટે શું ફરમાન છે જે હુકમ
હોય તે કહી નાખો આ દિવાન તમારો તે મારો તાખેદાર શુલામ છે.

માંડણુ—ધાસ્તીભરેલું કામ છે. જાઓ એને કહો કે હાલ ઉતારાની
સગવડ ન હોવાથી કેઇ ધરમશાળા કે મુસાફરખાનામાં મરે.

ધાર્યા હતા તેથી વધારે પધાર્યા મહેમાન છે
તો તમારે માટે અહીંના દર અગર કે હામ છે
સદાવ્રત શાળા લીયો શોધી અધું આગામ છે
માનશો નહીતો પછી ધાસ્તી ભરેલું કામ છે.

સીપાઈ—હજુર ખેઅડખી માફ એનો કહે છે કે અમે મહેમાન
થવા નથી આવ્યા.

માંડણુ—તો શું જખમારવા આવ્યા છે.

સીપાઈ—એતો એમ કહે છે કે અમારો કેદી જે અહીં નવાય
થઇ આવ્યો છે તેનાથી કામ છે.

માંડણુ—ધાસ્તી ભરેલું કામ છે

વાત છે જાણી ગયેલા નામ યસ અદનામ છે
એ ઘડીની બાદમાં ધાસ્તી ભરેલું કામ છે

વારં, એ કેદીની જાત શું કહે છે

સીપાઈ—એ કહે છે કે એતો હજમ છે

માંડણુ—ધાસ્તી ભરેલું કામ છે

કાંઈડણ—આવું અપમાન, બસ મારો પિત ઉકળી જાય છે. હું તત્વાર ખેંચું છું દીવાનજી મ્યાન પકડો. હું ખુની છું જીવની છું.

માંડણ—ધાસ્તી ભરેલું કામ છે.

ગંભીર ગોટાળા મંહી ગંભીર સૌ અંજન છે
કાંઈ પણ કહેશે નહીં ધાસ્તી ભરેલું કામ છે.

ચોકીવાન—પકડો યહેહી હરામખોર હજનમ હય.

માંડણ—ધાસ્તી ભરેલું કામ છે.

આ લગ્નમાંહી વધન કેવું પડેલું ભગવાન છે
હાય મારા બાપ આ ધાસ્તી ભરેલું કામ છે.

કાંઈડણ—એક પહેલવાનના દીકરાઓ તમારી શું સત્તા છે કે મારા જમાઇને પકડો છો નવાબ સાહેબની આબરૂ લ્યો છો.

ચો—કૌન યહે, નવ્વાબ અસ્તગ શીરહલાહ યહે નવાબ.

માં—હસતા હે કાયકુ, તને શરમ નહીં આવતી હે, હમ કોણ હે નવાબ તારા દુકડે દુકડા કર ડાલેગા ઘાણીમે નાંખકે પીસી નાખેગા.

કાં—હા અમને પણ ગુસ્સા ચડ્યા હૈ.

ચે—અબ તકરાર છોડદે ઔર માનજન કે હમ હજનમ હૈ.

માં—ધાસ્તી ભરેલા કામહે અચ્છા ભાઈ જન હું માનતા હું કે તું હજનમ હૈ.

ચો—કૌન મય ઝિફ ઐયાર મફાર ગુનેગાર તુજપે ખુદાકી માર.

માં—હવે સીધા ખડારે ઉલ્લુકા સરદાર આ શાદીકા મામલા ચાલતાહે ને તું ખુને નાહકના સીન બોલતાહે.

ચો—ઓ જફાશઆર.

મય કોનહું ઔર કયાહુ પહચાનતા નહી.

તાકત હમારી કે જરા તું જનતા નહીં.

માં—જનતા હું માનતા હું મગર જ જ અય ઇજરે પીઝરે મેને લાખો.

માં—ઓ વોય વળી ગાયન કયાં શરૂ કર્યું, માની જાઓને.

માં—તું નમોલ, અત્યારે ધાસ્તી ભરેલું કામ છે.

હાં—નવ્યાપણ તમેજ કહો કે આમાં શું ભેદ છે, હું ગાંડો, આ ગાંડો, કે એ ગાંડો છે.

માં—મુગીમર રાંડ આ કટાકટીનો વખત છે.

માં—નહીં હું માની જવાની.

માં—હું ના પાડું છું.

માં—તો આ બોલી ઠાકોર સાહેબ, હું બધી વાત અક્ષરે અક્ષર કહી દઉં છું.

માં—આ રાંડે બરાબર વખતસર આડાઈ આઢરી માટે માટે આપણેજ કરી દધ્યે કયુલ.

ચોડીદાર—કયું બે કીસ હાલમેં હય

માંડણ—શેર લોહીકી જલમેં હય.

કાંથડણ—કેમ તમારી તખીયત આમ છે.

માંડણ—ધાસ્તી ભરેલું કામ છે. મ્હેરબાન ઠાકોર સાહેબ તથા સરદાર સાહેબ. તથા કુંવરી સાહેબ તથા દાસીમંડગસહ દિવાનજી બાકી બચેલાં ગુલામો હું નવાબ નથી ને માલી કે મુલક નથી પણ આ ગૃહસ્થે જણાવ્યા મુજબ સેવક હજમ છે એટલે આ સર્વે ધાસ્તી ભરેલું કામ છે.

ઠાકોર—હું હજમ ભુકું થયું.

દિવાન—અરે સારું થયું કે પહેલેથી પોગળા પુરી ગયું આપણું પાણી રહ્યું

માંડણ—વધારામાં સાંભળો, મ્હે કાંઈ નવાબ થવાનો કે હોવાનો દાવો ધરાવ્યો નથી પણ આ મ્હેરબાને મારી પછાડી મને નવાબીનું પુછડયુ ચોટાડયું છે. ધરમશાળામાંથી પરાણે અહીં ખેંચી લાવી આ લક્ષ્મી વળગાડયું છે.

તો હવે બોલો તમે કોનું બધું તોફાન છે

આ બે અઝડમાં કોણનું ધાસ્તી ભરેલું કામ છે.

ઠાકોર—હા સાગું. એણે તો પહેલેથીજ કહ્યું હતું પણ, આપણે માનેલ નહોતું.

ચોકીદાર—અડા કીસ્મતવાલા મગર ચીખર ફસગયા.

ઠાકોર—સરદાર સાબ, આ તમારા કેદી હે એને જોઈએ તો તોપને ગોળે બાંધો જોઈએ તો અહીં ગરદન મારો પણ અહીંથી પધારો.

થાશે ફજેતી બહુ અને હસનાર આખું ગામ છે

માંડણુ—એમ કહીદીયોને. હવે ધાસ્તી ભરેલું કામ છે.

ચોકીદાર—ચલાઓ આગે હોજાઓ.

માં.—ચાલો. જો થાય તે જોવું બાકી રહ્યું શું શું રમત થાય છે તે તમેજે જોજો.

આજ કાંતો કાલ મારી ખોપરી કુરબાન છે

ચાલો હવે બાપા બહુ ધાસ્તી ભરેલું કામ છે. (જવું)

